

թիւն է: Հոն կը խամրին ու կը թառամին մեր ապագային յոյսերը:

Այս խորհրդածութիւններն բնական նաբար կը յորդորեն զմեզ՝ հիմնական դարմանի մը վրայ հրաւիրել ազգերնու ուշադրութիւնը:

Կը շարունակուի:

ԳԱՂՂԻԱ Ի 1871

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ԲԱՐԻՉ ՀՐԱՅՐԵԱՑ

Օդէլ տը վիլի հրկիզումը:

(Տես էրես 68:)

Իրեք բարեկամաց հետ լապուիւնու փողոցին տան մը տանիքին վրայ կը գտնուիմ և առջևի տեսարանս կը դիտեմ: Այնպիսի է այս տեսարանն որ սարսափէն մարդ անզգայ կը կտրի, մինչև և ոչ իսկ անձնական պահպանութեանը փոյթ տանելու. զարհուրանաց բոցանշոյլ մթնոլորտի մը մէջ՝ արհաւիրքն է: Օդէլ տը վիլ կ'այրի: Ծուխը, մերթ ընդ մերթ բոցարծարծ, չիններ ուրիշ բան նշմարելու, եթէ ոչ անհուն որմոց ստուերները: Յետոյ, հովին յանկարծական շնչելուն, անստոյգ հոտ մը, — գուցէ այրած մսի հոտ — զզուում ու զլխու պտոյտ կու տայ: Միւս կողմէն Դիւիլին, Լէժիոն տ'Անէօը, պատերազմի ու համարակալութեան պաշտօնարանները դեռ ևս ինչպէս հրնդարեան հրաբուլի մը բոցանշոյլ կը վառին: Բարիդ հրավառ կը բորբոքի:

Այս ընդհանուր դժբաղդութեան մէջէն ինչպէս անէծք մը, առանձին սև զանգուած մը կ'ամբառնայ. Սէն Ժազի աշտարակն է:

Իրեք բարեկամներէս մէկն ո՛ր տանիքին վրայ հետս կը գտնուի, ժամ մը յառաջ կրցեր էր Օդէլ տը վիլի մօտենալ:

Այսպէս կ'ըսէ ինծի.

« Հոն հասած ժամանակս բոցերը կը սկսէին ամեն կողմէն Օդէլ տը վիլի պատուհաններուն մէջէն դուրս ժայթքիլ, և մերձակայ թաղերուն բնակիչք սաստիկ երկիւղէ մը ըմբռնեալ հոն կը խոնէին, որովհետև քանի մը օրէ 'ի վեր լուր մը կը քալէր, իբրու թէ հոն տեղի գետնափոր տեղիք յիսուն հազար լիտր վառօդէ աւելի բովանդակէին: Հրկիզիչք պէտք է որ զքարածէթը առատաբար սփռած ըլլան սենեկաց մէջ ու սանդղոց վրայ, Գահուն սրահէն սկըսեալ մինչև տանիքները: Հրդեհը դժուարի մը պէս արիւնաներկ լոյսերով կը լուսաւորէր. էնսդիդիւին քէիւն վըրայ կրնայ մարդ, ինչպէս թէ ցորեկ ըլլար, նամակ մը կարդալ: Արդեօք այս հին մայրաքաղաքին բնաջինջ բարձունքն է որ վճռեւ են այն հասարակաց փրկութեան Յանձնաժողովին տնօրէն բարեկամները իրենց վատ հոգեվարքին առթով: Այո, ինչ որ հայրենեաց համար մեծ, վեհանձն, չքեղ ու միտթարիչ բան կար, կատաղի բարբարոսութեան կոշտ ծիծաղներով ջնջելու կը վճռեն և 'ի գործ կը դնեն:

« Այն արհաւիրաց մէջ շփոթ լուրեր կը քալէին. կ'ըսուէր թէ գետնին ջերմութիւնը շտեմարանաց ալ պիտոր հաղորդուի: Եւ այն ատեն ինչ ըլլայ պիտի ամբողջ թաղ մը, երբ իր բնակիչներովն ու ճոխութիւններովը օդ ելլելով մէկէն կործանի: Դիւիլիի և Օդէլ տը վիլի միջոցին մէջ, որ գրեթէ երկու հազարամեզրի միջոց է, ջերմութիւնը անհանդուրժելի է: Ռիւ տը Ռիվոլիի և Ռիւ տը լա Գուդըլըրի, ուր են Օդէլ տը վիլի օժանդակ տեղիք, այս է հացագործութեան, և լուսաւորութեան ծառայող տեղիք, հասարակաց պտրտելու տեղուանք, և այլն, երկու պատնէջք կան որ հանդերձ զօրաց ըրած ճգամքը, շատ ուշ պիտոր առնուին: Կը վախցուի նաև որ չըլլայ թէ կայծերուն պատճառաւ բոլոր չըջակայ համբարանոցք ալ բռնկին: Հաղիւ թէ սկիզբն ըրած են քէին պատնէջները զարնելու, զորոնք

առնելու համար գուցէ դեռ ևս ժամու մը պէտք ըլլայ. և սակայն ջրհանք որ ամեն դիէն աշխատելու հետ են, գուցէ անբաւական ըլլան այնչափ կրակին: Լուծած ամմոնիաքի տակառներ պէտք են Օդէլ տը վիլի մէջ թափելու, որ պէս զի կարենան քարածէթին դէմն առնուլ, որ լաւայի պէս հրապարակին մէջ կը վազէ. և որ զարհուրելին է, հրդեհին անդրադարձ լոյսն այն աստիճանի Օդէլ տը վիլի մօտ Սէնին ջրերը կարմիր կը ներկէ, որ կարծես թէ գետը արեան հոսանք մը կը կրէ լի մակարդեալ կը տորներով՝ որ կամրջին կամարներուն զարնուելով կը խորտակին »:

Մինչդեռ այն թշուառութեան տեսարանը կը դիտեմ՝ կը նշանակեմ նաև այս տպաւորութիւններն ալ, զորոնք լսելով կարծես թէ աչքով ալ կը տեսնեմ: Ներսէս չղիմացուելու իղձ մը զիս կը դրդէ ու կը առչորէ որ այն տեղեաց մօտ գտնուիմ: Դէպ յառաջ կ'երկըննամ. թևերս կ'երկընցնեմ: Վար ինչալու վտանգի մէջ եմ, բայց չէ փոյթ: Կարծես թէ աչքերս բոլոր հրդեհը կը ծըծեն:

Քարածէթ ափառող կանայք:

Որմոց քովէն արագաքայլ ու լռիկ կը քալեն կ'երթան, հանդերձնին աղքատին է և անպաճոյճ: Ընդհանրապէս քառասունէ յիսուն տարուան հասակի կանայք են. կարմիր քառակուսիներով ապարօշով մը ճակատնին կապած են, որոյ տակէն աղտոտ մազերու փունջեր կը տնկուին: Երեսներն կարմրագոյն, աչքերնին կիսաբաց: Քալած ատեններն՝ գետինը ոտքերնուն կը նային: Ոմանք ալ ձեռքերնին գրպաններնուն, կամ ծոցերնուն մէջ կը կրեն. այլք ձեռքերնին պզտի աման մը կը կրեն, ինչպէս այնք որոնց մէջ կաթը կը դրուի, այլ իրենք մէջը քարածէթ լեցուցած են: Ռազմիկ զօրաց զինուորանոցի մը առջևէն անցնելով, կը ժպտին կ'ողջունեն, ու կ'անցնին կ'երթան: Մէկն որ իրենց խօսի,

ասանկ կը պատասխանեն. « Բարի Պարոնս »: Եթէ փողոցը անմարդի է կանկ կ'առնուն, ձեռքերնուն մէջ բռնած աղտոտ թղթի մը կը նային, տան մը շտեմարանին լուսամուտին առջև կը դադարին, յետոյ առանց շատ շտապելու ճամբանին կը շարունակեն: Ժամ մը ետքը իրենց անցած ճամբուն մէջէն տուն մը բռնկելով կ'այրի: Այսպիսիք են քարածէթ սփռող կանայք: Դուրսի փողոցը այս կնիկներէն մէկը յանցանքին ժամանակը բռնուելով, դեռ չըսպաննուած ուրվովէսը կը քաշէ, ու զօրացը վրայ հինգ կամ վեց հարուած արձրկելով, երկու հոգի կը սպաննէ: Ի Ռիւ տը Պուլոններ տան մը դրան առջին աղջիկ մը գնտակներէն հարուածելով կ'իյնայ. կը տեսնեն որ ձեռքէն բան մը ինչալով կը խորտակի. քարածէթով լեցուն շիշ մըն էր: Երբեմն ասոնք հետերնին պզտի տղայ մը ունին կամ պզտի աղջիկ մը զոր ձեռքէն բռնած կը տանին: Այս պարագայիս մէջ տղայն է որ կրակը հետը կը կրէ:

Իրիկունը փողոցաց մէջ:

Իրիկունն ժամը եօթին մեծ զօրութեամբ կարելի է չըջագայիլ: Փողոցները պահակապաններով լեցուն են: Ռազմիկ զօրաց գունդք արտաքին պուլվառներուն մէջ բանակած, կ'ուտեն, կը ծխեն, կը հանգչին ու տանց սեմին վրայ քաղաքացւոց հետ գինի կը խմեն: Հեռուանց Պէլվիլի և Վիլէզի յուսահատական ընդդիմակացութիւնը կը լսուի. ամեն քայլ առնելուդ տանց պատին ստորին կողմը երկայն քառակուսի ճերմակ արատներ կը տեսնուին. շտեմարանաց լուսամուտքն են որ պատով հիւսած են: Գերիներու երկայն կարգեր, որոնց մէջ կատողած կանայք ու տղայք ալ կան, ձեռքերնին կռնակնուն կապած, պուլվարաց սալարկներուն վրայէն կ'անցնին, դէպ 'ի նէջլի ուղևորելով: Գիշերը վրայ կը հասնի. այլ փողոցաց մէջ և ոչ կազի կանթիւղ

մը վառած կայ, ֆանի որ երկինքը կը մթազնի, նաև փողոցներն ալ անմարդի կ'ըլլան, ժամը իննին մինակութիւն է գլխովին: Հեռուանց հրացանի մը կրուկին ձայնն է կը լսես, որ գետինը կը զարնուի: Տեղ տեղ պահակերը կան. այլ հետզհետէ պատուհանաց ետեէն լոյսը կը նուազին:

Ապստամբութեան հոգեւորքը:

Ժամերն, օրերն զարհուրելի կերպով մէկմէկու նման կ'անցնին: Այս թշուառութեանց պատմութիւնը գրել այլ ևս կարելի չէ: Մարդ առ այժմ պատկերին մէկ անկիւնը միայն կրնայ տեսնալ, և ինչ դէպք որ կը լսէ՝ անստոյգ և մէկմէկու հակառակ են: Ինչ որ հաւանական կ'երևնայ այս է, թէ ապստամբութիւնը լմննալու մօտ է: Կ'ըսուէր թէ Մոնոուսթ բերդը առնուեր է. բայց այն դեռ ևս Բարիզու վրայ գնտակ կ'արձըկէ. անանկ որ դրամատեղոյն թաղը շատ մը ուսմբ ինկեր է: Ի Հալ, 'ի Լուսանպուր, 'ի Բորդ Սէն Մառգէն՝ դեռ ևս կը կռուին: Ոչ թնդանօթք և ոչ հրացանք դադարեր են, ականջը ալ վարժեցան այն շարունակական որոտածայնին: Բայց հանդերձ դաշնակցաց բարբարոս դիւցազնականութեան, ընդդիմակալաց ուժը սպառելու հետ է: Ո՛ւր են անոնց գլխաւորներն: Ահա ինչ որ ինծի պատմեր են հոս կը գրեմ: Ասի Նուվէլ Օբէրային մերձակայքը բռնուեցաւ: Գիշերապահութեան ելեր էր, այլ գրեթէ մինակ էր:

— Ո՞ր իցէ այդր, կանչեց պահակերը:

— Պէտք էիր աւելի շուտ ձայն հանել, կանչեց Ասի, կարծելով թէ պահակերը դաշնակից մըն էր:

Խսկոյն պատեցին զինքը, բռնեցին, զէնքերն վերուցին իրմէն և առին տարին. սակայն այդ պատմութիւնը այնչափ հաւանական չերևնար: Ասի չէր գիտեր թէ վէրսայլցիք Նուվէլ Օբէրային տիրած են:

Տըլէզիւզին համար կը զուրցուի թէ

փախած ըլլայ. Տոմպրովպիին համար՝ թէ վիրադարմանից քով մեռած ըլլայ. Միլիէպին համար կ'ըսեն թէ 'ի Սէն Տընի գերի բռնուած ըլլայ. այդ ձայներն առանց մասնաւոր ազգացուցի մէջտեղ կը քալեն: Ստոյգն այս է որ ամեն կողմէն խոյզ ու խնդիր կ'ընեն. դեռ ևս միացող աւերակաց քով, այն աւերակաց ուր երբեմն Օդէլ տը վիլ եղած էր, զբաղուքացին Ֆեռէկիւ բռնեցին, որ պատնիշաց վերակեցու եղած էր. խոստովանեցաւ որ հասարակաց փըրկութեան Յանձնաժողովէն պատուէր ընդունած էր որ Պոն Տիապլը համբարանոցը հրդեհէ, որովհետեւ այդ Յանձնաժողովին պարոններէն մէկը՝ երբեմն նոյն համբարանոցին իբր պաշտօնեայ ծառայած ըլլալով՝ տիրոջը դէմ տժգոհութեան առիթ ունեցեր էր: Ֆեռէկիւ գրպանին մէջ քարածէթ ունէր. ուստի անմիջապէս զինքը հրացանով զարկին սպաննեցին: Կ'ըսուի թէ Շաղըլէ թէաւորոնին մէջ պատերազմի ատեան մը կը նստի: Զդաշնակիցները քսանական հոգի հոն կը տանին, ուսկից մահու դատակնիքն առած դուրս կ'ըլլեն: Մահուան տեղը տարուելով, ձեռքերնին կռնակնուն կապած, կը կանչեն անոնց. « Դարձէք »: Հարիւր քայլ հեռու միգուայեօզ մը կայ. անոր հարուածոց տակ քսան քսան գետինը կը փռուին: Ինչ փութացուցիչ միջոց: Սէն Տընի փողոցը տան մը գաւթին մէջ ախոռ մը կայ դիակներով լեցուն. այդ բանը բռն իսկ աչօքս տեսայ: Բորդ Սէն Մառգէնի թէատրոնը կործանած է, և անոր աւերակաց քով զօրաց կայան մը հաստատած են: Հոն տեղ այս առտու քարածէթ սփռող երեք կանայք հրացանով սպաննեցեն, ու դեռ ևս անոնց դիակները պուլվարներուն վրայ կեցած են: Երկու ապստամբք չորս զինուորաց մէջ ըմբռնուած առջեւէն կ'անցնին. մէկը ծեր է, միւսը գրեթէ տղայ: Ծերը տղուն կ'ըսէ. « Կը տեսնես, բոլոր ձախորդութիւնը զէնք ունենալն է: Քառսունըութին զէնք չունէինք, հապա զօրաց զինուց վրայ կը յարձկէինք ա-

ռանց մեզի բան մը ընել կարող ըլլալու։ Այսօր ջարդը աւելի սաստիկ է և աշխատանքն ալ քիչ »։ Այս խօսքերէս ետքը Հօգլիլ փողոցը խոտորելով անյայտ կ'ըլլան, և քիչ մը ետքը հրացանի ձայներ կը լսեմ։ Զարհուրելի օրեր։ Սաստիկ լքում մը կը զգայ մարդ, և կը փափաքի թէ ամեն բան լմնար։ Քաղքին երևոյթը ամենաախուր է. ամեն դի, ուր տեղ որ կուի չըլլուի՝ մարդիկ պահուրտած են. փողոցը ամայի, պատուհանք փակ, երբեմն անցուոր մը կը տեսնուի որ գաղտագնաց կ'երթայ. մերթ ալ զօրքերէ պատած մարդ մը. այս ամենը զարհուրանք կը բերէ։ Կըռուին աւելի մօտ փողոցաց պատուհաններուն փեղկերը գոց չեն. ամեն անգամուն որ զինուորը թաղ մը կը մանեն, կը կանչեն. « փեղկերը բացէք, պատուհանները գոցեցէք »։ Եւ պատճառն ահա այս է. եթէ պատուհաններէն հարուած մը արձկուի, փեղկերը բաց ըլլալով հարուածն արձկողը կրնայ տեսնուիլ։ Ես, բոլոր այս թշուառութեանց մէջէն, ինչպէս մուծի մէջ խենթ մը կը քալեմ։ Ձայնը կը տարածուի թէ Մազասի պատանդները սպաններ են։ Բարիզու արքեպիսքոսը հրացանով սպաննուեր է. Ապէ Տրէկէօին և Շօտէյ նմանապէս սպաննուեր են։ Ռիկօլ է որ բոլոր այս սպանութեանց հրամանատար եղեր է։ Քիչ մը ետքը ինքն ալ բռնուեր, ու « Կորիցեն աւազակը », կանչելով զինուց պարտքը հատուցեր ինկեր է։ Այդ բանը Տիւմիլլառ մը կը յիշեցնէ որ դատաւորաց՝ « Անօրէնք », կանչէր։ Կ'ըսուի նաև թէ Բանթէնի հրապարակը Միլլիէն ալ սպաննուած ըլլայ. անոր հրաման կ'ընէին որ ծունկ չդրի. այլ ինքը խոփոռ աչքը վեր կանգնեցաւ։ Արտաքոյ կարգի բան մը այս է, որ այդ անգագամներն՝ կտրիճ են։

Բոլոր այս ատենս վիճակը հոգեվարք է։ Նման առասպելական վիշապաց, բոցեր ժայթքելով կը մեռնի։ Վիլլէզը կը հրդեհի, 'ի Պէլլիլ և 'ի Պիւդ Շօմն տունները կ'այրին։ Դիմակալը կամաց կամաց կեղրոնանալու կը ճգնին.

մէկ կողմէն 'ի Բէռ. Լաչէզ միւս կողմէն 'ի Մոնբառնասի գերեզմանոցները կը խռնին։ Ապստամբը Բարիզու տէր էին. բանակն եկաւ ու կամաց կամաց իր երկայն բազուկները տարածելով, մէկը Արք տը Դոնֆէն ցողովիլ, միւսը Շան տը Մառսէ ցրանթէոն ձգեց։ Այդ միջոցին մէջ բռնուած ըլլալով ապստամբը, ու ջանալով այն շրջանակը խորտակելու, մէկ տեղէն փախչելով, ուրիշ տեղ ընդդիմանալով, վերջապէս հոտ քաշուեցան. հիմա հոն հեռուները, երկու գերեզմանոցներու մէջ ամփոփուած են։ Գերեզմանաց ետեւ դարաւնեալ, մէյմը իրենց հրացանից փողը խաչի մը թևին վրայ կը կոթնցնեն, մէյ մըն ալ երկուց գերեզմանաց մէջ տեղ հրետանի մը կը կանգնեն։ Բանալիին ռումբերը այն տխրութեան փակաւրանին մէջ իյնալով, գետինը կը փորեն ու մեռելները գետնին մէջէն դուրս կը հանեն։ Յանկարծ սև կլոր բան մը շաւղի մը մէջ կը գլորի կ'իյնայ. կարծես թէ ռումբ մըն է. այլ ոչ, ընդհակառակն դանկ մըն է։ Ի՞նչ կը մտածեն արդեօք այդ մարդիկ որ այդ գերեզմանոցաց մէջ կը սպաննեն ու կը սպաննուին։ Մեռելոց մէջ մեռելիլ, ահաւոր բան մըն է։ Սակայն ասոր վրայ չեն մտածեր. ապականութեան արիւնսխանձ մոլեգնութիւնը միայն մէկ բանի մտածութիւնը կ'ազդէ անոնց. « Սպաննեմք »։ Կամ թէ չէ զուարթ են, վասն զի կտրիճ են։ Այդ բանն է որ կը վըշտացնէ զմարդ և սիրտը կը կեղեքէ։ Այդ թշուառականները դիւցազնական ոգի ունին։ Պատնիշաց ետեւ կատաղի կրտրճութեանց պատահարներ դիպեր են։ Ի Բորդ Սէն Մարգէն մարդ մը ձեռքը կարմիր դրօշ մը բռնած՝ քարանց կոյտի մը վրայ կանգուն արձանացած էր. յանդուգն համարձակութիւն. գնտակները անձրևի պէս կը թափէին. անփոյթութեամբ իր ետեւն եղած տակառի մը կը կոթնէր։ « Վատ արանց », կը կանչէ անոր ընկերներէն մէկը։ « Ոչ, կը պատասխանէ, անոր համար կը կոթնիմ որ չըլլայ թէ մեռնելու ատենս

վար իյնամ»։ Այդպիսիք են ատոնք . աւարառութիւն, հրգեհ, սպանութիւն, ամենայն գէշութիւն ըրեր են . բայց և այնպէս կտրիճ են : Միայն մէկ մասամբ արիասիրտ են : Հիմա մեռնելով կը ժրպտին : Վիրաւոր մը ուրիշ ընկերոջ մը հետ գինի խմելով անկէ իր վէրքին վըրայ ալ կը լեցնէ , խմելն աղէկ է , « ըսելով » : Եւ սակայն ահա , գուցէ ժամէ մը զինուորները կատաղութենէ մոլեգնած նոյն այդ գերեզմանոցներուն մէջ պիտոր յարձրկին , և այն ատեն , զարհուրելի բան , սլաքի կռիւը պիտոր սկսի մարդ մարդու դէմ , և այն գերեզմանաց մէջ տեղուանք , այն բլրոց ետևի դարանակալութիւններով , այն մահարձանաց ետևի փախուստներով , և բոլոր այն սրբապիղծ և ահաւոր հետեանքներով , որ գերեզմանոցի մը մէջ զիպած կռուի մը սգալի մտածութիւնը մարդուս կ'ազդէ :

Կը շարունակուի :

ՅՈՒՅԱԿ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻՅ ՅԻՏԱԼԻԱ

ՎԵՏԵՐՈՐԴ ԴԱՐԷ ՄԻՆՉԵՒ Ի ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿՍ

(Տես երես 46 :)

Եթէ այս յեղանակիս մէջ մեծ պարծանք կըրնանք ներկայացնել այն երեք իտալական դպրութեան հանճարները , և անոնց հետ զճիողդոյ և փլորենտեան առաջին դպրոցին ճարտարները , պէտք է ալ խոստովանինք՝ որ յետագային մէջ թուլութիւն և կամ կարութիւն մը կ'երևի ընդհանուր զարգացման . որ ոչ թէ ժե դարուն սկսաւ , ինչպէս շատերն կ'ըսեն , այլ Բեդրարդայի և Պոգգաչիոյ մահուանէն ետև (1375) , բայց բարեբաղդութեամբ՝ յաջորդ դարուն կէսին վերջացաւ այս թուլութիւնս . և միւս կիսուն սկիզբէն կը տեսնենք որ մտաւոր մշակութիւնն նո-

րէն սկսաւ իր պանծալի և յառաջախաղաց զարգացումը : Շատ ալ հարկաւոր էր այսպիսի վերանորոգում մը , որովհետև ամեն բան , ինչուան քաղաքական ալ նուաստացեր էին : Այն միջոցին դպրութեանց , իմաստասիրութեան և աստուածաբանութեան մէջ քիչ մը անուն հանողքն են , Բակոքուս (1390) , Սագգեդի (1400) , և Յովհանն Ֆիորենցացի Նորավէպ գրիչը , Պալտոյ իրաւագէտ , ֆիլիպպոս վիլլանի (1404) և Լեոնարո Պրոնկոյ յԱրեցցոյ (1444) պատմիչը . Ս . Վինչենցոյ փերրերոյ և Ս . Բեռնարդին Սեռացի եկեղեցական գրիչը :

Իսկ (ժե) դարուն կիսէն ետև զարգացումն հետզհետէ կը յառաջէ փառօք . և կը ներկայանան Լորենցոյ Վալլա , ընտիր լատինաբան և յունաբան (1457) , Պրաչիոլիի պատմիչ և տպագրիչ հին մատենից (1459) , Գուզանոյ կարդինալն (1464) , Ենէաս Քիզզուրմինի հանճարեղ և արգասաւոր գրիչ , որ յետոյ Պապ եղաւ և անուանեցաւ Պիոս Բ (1464) , Լեոն Ալպերդի (1471) , արուեստագէտ և մեր առաջին գրիչն արուեստից վրայօք . փրանկ Ֆիլիպոյ պատմիչ և բազմագիր (1481) , Լուդ. Բուշի հեղինակ Մորկանդէ քերդուածոյ (1486) , Լորենցոյ Մետիչի (1492) , և իր բարեկամքն Բիզոյ Միրանդոլացի և Անձելոյ Բուիցիալոյ , որք մեռան յետ 1494 տարւոյ : Երթալով այս երեք արուեստն աւելի քան զաւելի զարգացան , և շատ արուեստագիտաց մէջ նշանաւորագոյն եղան Մալդիկո (1430) , (Ղուկաս) Լուգա տելլա Բոպպիա (1438) , Մագալլիոյ (1443) , ֆիլիպպոս Պրոնկոյի (1443) , Ֆիորենցայի Մադկանց Ս . Մարիամու գմբէթը կանգնողն (1444) , Միքելոնցի (1450) , Լորենցոյ Կիպերդի (1455) , քանդակողն Ֆիորենցայի Մկրտարանին դռները , զորս Միքէլ-Անճելոյ Արքայութեան դռներ կ'անուանէր . ֆիլիպ Լիքրի կրօնաւորն (1469) , Կիրլանտայոյ (1493) . գրեթէ ամենքն ալ 'ի Դոսկանայ՝ ուր որ այս երեք արուեստքս շատ զարգա-